

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Jarosława Tomaszewskiego pod tytułem: „Efektywność i jakość umiędzynarodowienia w szkolnictwie wyższym – studium komparatystyczne Polski, Wielkiej Brytanii i Ukrainy”

1. Wprowadzenie. Ogólna identyfikacja i charakterystyka dysertacji.

Recenzowana praca ma charakter dysertacji doktorskiej, a zatem pracy potwierdzającej aspiracje Autora do uzyskania stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie ekonomia i finanse. Praca została przygotowana w Wyższej Szkole Bankowej we Wrocławiu, w 2022 roku. Promotorem rozprawy jest dr hab. Krzysztof Łobos, profesor WSB we Wrocławiu.

2. Prezentacja i ocena układu oraz jej struktury recenzowanej dysertacji, celów badań i hipotez badawczych

Recenzowana rozprawa składa się ze wstępu, siedmiu rozdziałów, zakończenia, bibliografii, spisu rysunków, spisu tabel, spisu wykresów i spisu załączników. Całość liczy 327 stron.

We *Wstępie* znajduje się uzasadnienie znaczenia badanej problematyki, w którym wykorzystano poglądy wielu autorów zajmujących się internacjonalizacją edukacji wyższej. Na tej bazie Doktorant sformułował problem badawczy w brzmieniu: „*czy w trzech wybranych krajach istnieją znaczące różnice w obszarze umiędzynarodowienia uczelni badanego pod względem efektywności i jakości*” (strona 7 rozprawy).

Z problemem badawczym powiązany jest cel główny, określony jako: „*analiza porównawcza efektywności i jakości umiędzynarodowienia szkolnictwa wyższego w uczelniach reprezentujących trzy kraje: Polskę, Ukrainę i Wielką Brytanię*” (strona 8 rozprawy). Towarzyszą mu następujące cele uzupełniające:

„1.Opracowanie i zaprezentowanie metodyki badawczej efektywności i jakości umiędzynarodowienia uczelni.

2.Charakterystyka szkolnictwa wyższego i uwarunkowań jego rozwoju.

3.Charakterystyka umiędzynarodowienia szkolnictwa wyższego jako jednego z obszarów funkcjonowania uczelni wyższych.

4.Wskazanie aktualnych wyzwań i potrzeb w ocenie i analizie efektywności i jakości umiędzynarodowienia uczelni.

5.Identyfikacja i stworzenie listy istotnych cech umiędzynarodowienia do celów analizy.

6.Porównanie stopnia internacjonalizacji pomiędzy wybranymi krajami, w tym w odniesieniu do indywidualnego charakteru uczelni.

7.Przygotowanie wniosków dotyczących poziomu umiędzynarodowienia uczelni reprezentujących trzy kraje.” (8 strona rozprawy).

Ważnym elementem *Wstępu* jest określenie metodyki badania, w skład której weszły zarówno metody i techniki badawcze, jak i pytania badawcze i hipotezy. Zostały one sprecyzowane w rozdziale szóstym dysertacji. Pytań badawczych jest 14, a zbiór zawiera następujące ich wersje:

„1.Jaki odsetek badanych uczelni postrzega umiędzynarodowienie jako ważny obszar funkcjonowania uczelni?

2.Czy obszar umiędzynarodowienia jest dla uczelni istotny w takim samym stopniu?

3. Jaki odsetek badanych uczelni posiada zapisy dotyczące umiędzynarodowienia w strategii uczelni?

4.Jaki odsetek badanych uczelni posiada w strukturze uczelni jednostkę typu Dział Współpracy z Zagranicą?

5.Jaki zbiór cech internalizacji można uznać za uniwersalny i adekwatny do prowadzenia analizy porównawczej uczelni?

6.Czy cechy priorytetowe (najbardziej istotne dla uczelni) w obszarze umiędzynarodowienia, dotyczące jakości i efektywności różnią się w poszczególnych uczelniach?

7.Czy cechy w obszarze umiędzynarodowienia dotyczące jakości, których znaczenie najbardziej wzrosło przez ostatnie trzy lata, różnią się w poszczególnych uczelniach?

8.Czy jeśli na uczelni funkcjonuje jednostka typu Dział Współpracy z Zagranicą oraz uczelnia ma zapisy dotyczące internacjonalizacji w strategii uczelni, to efektywność i jakość umiędzynarodowienia osiągają wyższy poziom?

9.Jakie wskaźniki efektywności umiędzynarodowienia uczelnie chcą wzmacniać w okresie trzech kolejnych lat?

10. Jakie wyzwania względem przyszłości i rozwoju umiędzynarodowienia wskazywane są przez uczelnię?

11. Jakie bariery względem przyszłości i rozwoju umiędzynarodowienia wskazywane są przez uczelnię?

12. Jakie cele i możliwości traktowane są przez studentów jako istotne ich zdaniem na przyszłość?

13. Jaki nowe aktywności postrzegane są przez pracowników jako istotne na przyszłość?

14. Czy uszeregowanie uczelni w obszarze jakości, gdzie do badania zastosowano te same cechy umiędzynarodowienia dla dodatkowych grup respondentów (studenci i pracownicy), zmieni się jeśli uwzględnimy oprócz liderów uczelni te grupy respondentów? (strona 201-202 rozprawy).

Autor sformułował siedem hipotez badawczych w postaci:

„H1. Istnieją różnice w poziomie efektywności i jakości umiędzynarodowienia w trzech krajach objętych badaniami.

H2. Uczelnie osiągają inne wyniki efektywności względem cech nie wskazanych jako priorytetowe w porównaniu do tych wskazanych jako priorytetowe.

H3. Uczelnie osiągają inne wyniki jakościowe względem cech nie wskazanych jako priorytetowe w porównaniu do tych wskazanych jako priorytetowe.

H4. Uczelnie osiągają inne wyniki jakościowe względem cech nie wskazanych jako te, których znaczenie wzrosło w ostatnich 3 latach w porównaniu do tych, których znaczenie wzrosło w tym okresie.

H5. Uczelnie osiągają inne wyniki efektywności i jakościowe w poszczególnych etapach dojrzałości umiędzynarodowienia.

H6. W badanych krajach, gdzie wartość wskaźnika PKB per capita za okres trzech lat (2019-2021) jest wyższa, procentowo więcej uczelni znajduje się w pierwszej dziesiątce zarówno pod względem efektywności jak i jakości.

H7. Istnieje dodatnia korelacja między poziomem efektywności i poziomem jakości umiędzynarodowienia.” (strona 203 rozprawy)

We *Wstępie* przedstawiono również pokrótce zawartość poszczególnych rozdziałów dysertacji doktorskiej.

W rozdziale pierwszym – *Teoretyczne aspekty i priorytety funkcjonowania szkolnictwa wyższego* – przedstawiono najistotniejsze uwarunkowania rozwoju szkolnictwa wyższego (podrozdział 1.1), kluczowe kamienie milowe w procesie ewolucji szkół wyższych (podrozdział 1.2), a także omówiono modele i strategie funkcjonowania szkół wyższych

(podrozdział 1.3) czy znaczenie wiedzy i kompetencji w procesie kształcenia (podrozdział 1.4). Zaprezentowano również rolę szkół wyższych w procesach kształtowania kapitału ludzkiego dla współczesnych gospodarek (podrozdział 1.5), a także przeanalizowano specyfikę oczekiwanych kompetencji w relacji do kierunków rozwoju uczelni (podrozdział 1.6).

W rozdziale drugim – *Szkolnictwo wyższe na tle procesów globalizacji* – przedstawiono globalizację jako determinantę rozwoju współczesnej edukacji (podrozdział 2.1). Przedstawiono główne etapy ewolucji gospodarki i rolę oraz dostosowania edukacji w tym czasie (podrozdział 2.2). W kolejnych częściach przeanalizowano czynniki determinujące optymalizację edukacji w kontekście gospodarki globalnej (podrozdział 2.3) oraz trendy zmian i priorytety dla rozwoju edukacji w kontekście globalizacji (podrozdział 2.4). Całość rozważań zamyka prezentacja modelu edukacji rozwijanego w Unii Europejskiej, w latach od 1998, aż do 2027 roku.

W rozdziale trzecim – *Modernizacja szkolnictwa wyższego a parametry efektywności i jakości* – omówiono między innymi: kierunek modernizacji szkolnictwa wyższego (podrozdział 3.1), samą modernizację i podstawy jej wdrożenia (podrozdział 3.2), a także ewolucję i ocenę wyników modernizacji (podrozdział 3.3). Przedstawiono także modernizację w kontekście działań projakościowych oraz proefektywnościowych (podrozdział 3.4). Znaczną część tego rozdziału stanowią rozważania nad uwarunkowaniami badań nad jakością uczelni (podrozdział 3.5), podnoszeniem jakości jako narzędziem dążenia do doskonałości uczelni (podrozdział 3.6), metodami badania i oceny jakości (podrozdział 3.7), a także uwarunkowaniami badań nad efektywnością działania uczelni (podrozdział 3.8). Całość rozważań zamykają kwestie zarządzania oraz wdrożenia jakości i efektywności w wybranych obszarach uczelni (podrozdział 3.9).

W rozdziale czwartym – *Specyfika umiędzynarodowienia szkolnictwa wyższego* – przedstawiono umiędzynarodowienie jako jeden z obszarów funkcjonowania uczelni (podrozdział 4.1), a także istotę i definicję umiędzynarodowienia szkolnictwa wyższego (podrozdział 4.2) oraz cele i formy aktywności w umiędzynarodowieniu szkolnictwa wyższego (podrozdział 4.3). Dokonano analizy uwarunkowań i determinant takiego umiędzynarodowienia (podrozdział 4.4). Ważną część tego rozdziału stanowi uzasadnienie zróżnicowania umiędzynarodowienia jako punktu wyjścia dla badań porównawczych (podrozdział 4.5), uzasadnienie potrzeby pomiaru internacjonalizacji i wiodący kierunek takich badań (podrozdział 4.6). Rozważania zamykają kwestie efektywności i jakości jako zmiennych w procesie pomiaru umiędzynarodowienia (podrozdział 4.7).

Rozdział piąty – *Podstawy teoretyczne pomiaru efektywności i jakości* – zawiera omówienie dotychczasowych metod, badań i ich niedoskonałości (podrozdział 5.1), prezentację wskazań odnośnie nowych badań (podrozdział 5.2). Istotny jest również dobór obszarów i wskaźników internacjonalizacji w kontekście wartości informacyjnej badań (podrozdział 5.3), a także rozważania na temat pomiaru umiędzynarodowienia z punktu widzenia adekwatności metody badawczej (podrozdział 5.4).

Rozdział szósty – *Metodyka badań i koncepcja badawcza* – koncentruje się na wyzwaniach teoriopoznawczych i metodologiczno-metodycznych badań empirycznych zrealizowanych w doktorskim projekcie badawczym. Mamy zatem prezentację oraz omówienia przedmiotu, metody i organizacji badań (podrozdział 6.1) i opis z uzasadnieniem oryginalności metodyki badawczej i koncepcji badania (podrozdział 6.2).

W ostatnim, siódmym rozdziale – *Ocena efektywności i jakości umiędzynarodowienia szkolnictwa wyższego – badania własne* – przedstawiono wyniki badań własnych i dokonano omówienia ich walorów poznawczych oraz implementacyjnych.

W *Zakończeniu* zebrano wnioski, spostrzeżenia oraz rekomendacje związane z przeprowadzonymi badaniami. Oceniono realizację celu głównego i celów szczegółowych oraz weryfikacji hipotez badawczych.

Bibliografia obejmuje 236 źródeł informacji, starannie dobranych i wykorzystanych. Składają się na nie: 99 opracowań zwartych i monografii w języku polskim, 73 podobne opracowania opublikowane w języku angielskim, a także 31 artykułów opublikowanych w czasopiśmie polskich i 22 artykuły przygotowane w języku angielskim. Autor wykorzystał także 6 polskich stron internetowych i 5 stron anglojęzycznych. Struktura i aktualność wykorzystanych źródeł informacji świadczy o znaczącej pracy badawczo-literaturowej wykonanej przez Autora, starannym doborze poszczególnych opracowań, a także doskonałej orientacji w aktualnej literaturze z zakresu poruszanych w monografii problemów, tak polskiej, jak i międzynarodowej.

Układ pracy nie budzi żadnych zastrzeżeń. Został zbudowany na metodycznej zasadzie – od ujęcia teoretycznego do podejścia empirycznego – i był konsekwentnie realizowany. Podejściu temu podporządkowana została struktura wewnętrzna pracy, która również nie budzi zastrzeżeń natury logicznej, w tym kompletności oraz wewnętrznej spójności. Struktura wewnętrzna jest bezpośrednio skorelowana z układem oraz tematyką monografii. Całość jest bardzo dobrze skonstruowana.

3. Ocena merytoryczna zawartości dysertacji i wkładu Doktoranta w dotychczasową wiedzę

Ocena merytoryczna dysertacji doktorskiej powinna opierać się na zwróceniu uwagi na kilka zasadniczych elementów, a mianowicie:

- uwzględnienie walorów i wkładu autorskiego w samej dysertacji, zarówno na poziomie porządkowania istniejącej wiedzy, jak i własnych, dodatkowych elementów twórczych (tak zwanej wartości dodanej);
- ułokowania zawartej problematyki w literaturze polskiej i międzynarodowej;
- spojrzenie na metodyczno-metodologiczną stronę opracowania, jej walory i ograniczenia;
- wyeksponowanie walorów implementacyjnych rozprawy i możliwości wykorzystania zawartego w niej dorobku w praktyce społeczno-ekonomicznej;
- dostrzeżenie mankamentów samego doktoratu.

Pierwsza płaszczyzna oceny merytorycznej pozwala dostrzec kilka ważnych zalet recenzowanej dysertacji. Z jednej strony należy docenić krytyczną analizę dorobku literatury, zwłaszcza w zakresie ewolucji modeli uczelni wyższych i roli tych instytucji we współczesnym społeczeństwie, szczególnie w gospodarce. Bardzo interesujące są także rozważania związane z globalizacją, w kontekście funkcjonowania szkolnictwa wyższego oraz studia nad ewolucją unijnego modelu szkolnictwa wyższego, sięgające aż do planów roku 2027. Zawierają nie tylko prezentację zróżnicowanych poglądów wielu autorów zajmujących się nowoczesnym szkolnictwem wyższym i jego podstawową instytucją – uczelnią, ale także ciekawe własne komentarze Doktoranta. Prowadzona analiza ma także walory porządkujące. Całość rozważań jest oczywiście podporządkowana celom dysertacji, pytaniom badawczym oraz weryfikacji hipotez. Widać to w kolejnej części rozprawy, gdzie podjęte są kwestie efektywności i jakości funkcjonowania współczesnych uczelni.

Warto zatrzymać się przy hipotezach badawczych sformułowanych w dysertacji. Pierwsza z nich, o istniejących różnicach w poziomie efektywności i jakości umiędzynarodowienia w trzech badanych krajach, została częściowo potwierdzona (w zakresie efektywności) i częściowo odrzucona (w zakresie jakości). Hipoteza druga została odrzucona, natomiast trzecia potwierdzona. Kolejne cztery hipotezy także zostały potwierdzone. Oceniając uzyskane wyniki należy jednak pamiętać o dwóch istotnych ograniczeniach, a mianowicie:

- o respondenckim charakterze badań, co zmusza do przyjęcia apriorycznego założenia poprawności i prawdziwości udzielanych odpowiedzi;

- o względnie niskim poziomie wskaźników statystycznych, co może być wynikiem jednej z trzech sytuacji: (a) niskiego poziomu korelacji liniowej, (b) braku istotniejszych związków między poszczególnymi zmiennymi lub (c) nieliniowego charakteru związków. Dodatkowo, zakres prowadzonych badań i ich specyfika (diametralnie różne przestrzenie działania uczelni wyższych) nie dają podstaw do wyprowadzenia indukcyjnie rozszerzonych wniosków.

Warto w tym momencie sformułować dwa pytania:

- (1) czy konieczność umiędzynarodowienia działalności w podobnym zakresie i znaczeniu dotyczy wszystkich uczelni – małych i dużych, działających w Prebischowskich centrach i peryferiach, o różnej skali oddziaływania na otoczenie?
- (2) czy w szkolnictwie wyższym konieczna jest unifikacja, czy raczej ekspozycja różnic wewnątrz- i międzycywilizacyjnych, europeizacja czy globalizacja?

Edukacja ekonomiczna bardzo dobrze pokazuje, jak wiele złego czyni nadmierna unifikacja treści. Praktyka społeczno-ekonomiczna pokazuje, że absolwenci najbardziej prestiżowych globalnych uczelni wcale nie najlepiej radzą sobie z wyzwaniami współczesności. Dosadnie przedstawili to między innymi Esther Duflo i Abhijit Banerjee.

Literatura dotycząca kwestii efektywności należy do najbogatszych w naukach ekonomicznych, natomiast dotycząca jakości to podstawa rozważań nauk o zarządzaniu i jakości. Doktorant podjął wyzwania związane z powyższymi zagadnieniami, łącząc je z procesami modernizacji współczesnych uczelni. Autorskie studia pokazują ich złożoność oraz różnorodność problemów badawczych. Jednym z nich są zależności pomiędzy funkcjonowaniem uczelni a źródłami jej finansowania. Mówi się o środkach publicznych, zwłaszcza w krajach Europy Środkowej Wschodniej (ważne dla Polski i Ukrainy), środkach prywatnych sponsorów i opłat studentów czy samofinansowaniu ze środków uruchamianych start-upów i prowadzonej działalności gospodarczej. Niechętnie wspomina się natomiast o największym źródle, jakim są środki sektora militarno-wojskowego. Źródła finansowania pozwalają na, a wręcz stymulują procesy umiędzynarodowienia.

Ocena wykorzystania literatury polskiej i międzynarodowej w dysertacji jest jednoznaczna. Doktorant wykazał się nie tylko dobrą znajomością wszystkich ważnych opracowań z zakresu prowadzonych badań, ale również umiejętnością wykorzystania przedstawionego w nich dorobku innych badaczy. Sposoby prezentacji międzynarodowej i polskiej literatury ukazują umiejętności Doktoranta zarówno w twórczym wykorzystaniu osiągnięć nauki (podejście *desktop research*), jak i krytycznej ocenie niektórych jej osiągnięć. Ten drugi element wpłynął w istotny sposób na wypracowanie własnej metodyki badań, która doprowadziła do interesujących wyników.

Strona metodyczno-metodologiczna dysertacji (trzecia płaszczyzna oceny) nie wzbudza zastrzeżeń od strony umiejętności Doktoranta. Wszystkie jej elementy, które zostały wykorzystane nie zawierają uchybień i nie dają podstaw do kwestionowania Jego wiedzy czy formułowania zarzutu niewłaściwego ich rozumienia.

Innym problemem, o znacznie szerszym znaczeniu są zalety i wady poszczególnych metod, technik czy pojęć. Trudno zgodzić się z bezkrytycznym przyjęciem wyłącznie walorów metod respondenckich. Sporne pozostają również techniki statystyczne obróbki danych i informacji empirycznych. Potwierdzają to coraz częstsze przypadki przekształcania się badań w tym zakresie w „mielenie danych liczbowych”, bez głębszej analizy wzajemnych relacji przyczynowo-skutkowych, ich złożoności czy charakteru. W efekcie powstają opracowania i modele o znikomym walorach poznawczych czy predykcyjnych, bez poważniejszych możliwości implementacyjnych, o mało atrakcyjnych cechach deskrypcyjnych. Nie najmocniejszą stroną współczesnych badań społecznych jest także problem merytorycznej i logicznej precyzyjności oraz poprawności definiowania wykorzystywanych pojęć (kategorii). Często nie spełniają one kryteriów językowych, logicznych czy analizy wymiarowej. Kwestie te nie są jednak przedmiotem recenzowanej dysertacji. Nie ma zatem potrzeby, aby je teraz rozstrzygać, Mogą być natomiast przedmiotem dalszych badań, także dla Doktoranta.

Wyeksponowanie walorów implementacyjnych rozprawy i możliwości wykorzystania zawartego w niej dorobku w praktyce społeczno-ekonomicznej należy do ważnych płaszczyzn oceny każdej pracy naukowej. Recenzowana dysertacja posiada niekwestionowane walory w tym zakresie. Jednym z nich jest bardzo ciekawy i merytorycznie poprawny przegląd literatury dotyczący umiędzynarodowienia szkolnictwa wyższego. Pozwala on nie tylko zorientować się w dorobku badawczym, ale także zrozumieć niedostatki poznawcze i stojące przed badaczami wyzwania. Niektóre z nich Doktorant próbuje rozwiązać w dysertacji.

Zaletą jest również opracowanie i zastosowanie własnej metodyki badawczej, zwłaszcza w zakresie pomiaru efektywności i jakości umiędzynarodowienia szkół wyższych. Nie było to proste zadanie ponieważ zarówno efektywność, jak i jakość są bardzo złożonymi wymiarami ludzkiej aktywności, a także dają się stosować w różnych warunkach, co nadaje im bardzo zindywidualizowany charakter. Doktorant dobrze poradził sobie ze stojącymi przed takimi pomiarami problemami. Dokonał poprawnej weryfikacji postawionych hipotez i uzyskał odpowiedzi na pytania badawcze. Mniej jednoznaczne są rekomendacje praktyczne,

ale łączy się to z faktem badania znacząco różnego szkolnictwa wyższego w Wielkiej Brytanii, Polsce i na Ukrainie.

Jak każde opracowanie również recenzowana dysertacja nie jest wolna od pewnych mankamentów, które może dostrzec jej czytelnik. O niektórych już wspomniano w recenzji, jak na przykład ograniczeniach badań respondenckich, czy niejednoznaczności w ocenie wyników studiów empiryczno-statystycznych. Piszący te słowa nie podziela daleko idącej fascynacji zjawiskiem umiędzynarodowienia uczelni, dostrzegając również jej ograniczenia. Nie wszystkie formy tego procesu osiągają odpowiednio wysoki poziom, zwłaszcza ze względu na ograniczenia językowe i cele, jakie stawiają sobie studenci i nie tylko oni w stosunku do wyjazdów na zagraniczne uczelnie. Dochodzą do tego bariery cywilizacyjne, które nie łatwo jest szybko i właściwie przełamać.

Poważnym mankamentem jest również brak porównania poziomów wsparcia finansowego (biedne ośrodki – bogate uczelnie) i infrastrukturalnego (uczelnie z doskonale rozwiniętym zapleczem laboratoryjnym i ośrodki nie posiadające nowoczesnej infrastruktury). Należy także pamiętać, że od wielu uczelni wymaga się doskonałego przygotowania absolwentów do aktualnych warunków rynku pracy, co prowadzi do wzrostu znaczenia manualizacji (zdobycia określonych nawyków) kształcenia kosztem rozwoju intelektualnego studentów. Łącząc to z postępującą komercjalizacją uczeni otrzymujemy sytuację malejących wymagań konceptualnych (umysłowych) oraz spadku rzetelności prowadzonych badań. Mniej uwagi poświęca się również sposobom właściwego wykorzystywania wiedzy czyli tworzenia gospodarki opartej na mądrości, a nie wyłącznie na wiedzy. Nie bez znaczenia pozostaje także fakt dynamiczności, czy wręcz turbulencji otoczenia, w jakim działa współczesna uczelnia. Ponadto efekty edukacyjne otrzymujemy po trzech (studia licencjackie) lub pięciu (studia magisterskie), a nawet dziewięciu latach (studia doktoranckie). Tego przesunięcia w czasie nie da się uniknąć. Badając i mierząc efektywność oraz jakość umiędzynarodowienia uczelni warto uważniej spojrzeć na takie jej skutki, często ukrywane za wskaźnikami liczby wyjeżdżających studentów i pracowników, czy liczby wspólnych publikacji.

Reasumując, dociekania zamieszczone w pracy, oparte zarówno na empirycznych badaniach własnych, jak i rozległych studiach literaturowych podejmują wiele bardzo ciekawych problemów i formułują wnioski o charakterze poznawczym oraz implementacyjnym. Jednocześnie generują nowe pytania, wątpliwości i wyzwania intelektualne. Można je zebrać w postaci następujących uwag:

- (1) Badając efektywność i jakość umiędzynarodowienia uczelni warto pamiętać, że uczelnie mogą mieć charakter akademicki i zawodowy oraz krajowo-międzynarodowy i lokalny. W zależności od charakteru uczelni różna jest jej relacja do internacjonalizacji.
- (2) Na ile umiędzynarodowienie łączy się z emigracją ekonomiczną i zjawiskiem drenażu mózgów, charakterystycznym, ale niechętnie wspominanym, zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych? Jak można procesy takie zahamować czy ograniczyć, zwłaszcza w krajach biedniejszych, gorzej zorganizowanych? To bardzo ważne pytanie.
- (3) Czy badania międzynarodowe oznaczają partnerskie związki między badaczami oraz lepsze, obopólnie korzystne implementacje? Może są formą „cichej” konkurencji i drenażu pomysłów, zwłaszcza w zakresie badań stosowanych i projektów.
- (4) Na ile ważne są lokalne funkcje pełnione przez mniejsze uczelnie. Na ile istotne są dla takich uczelni procesy umiędzynarodowienia, zwłaszcza w świetle doświadczeń programu Erasmus?

4. Uwagi redakcyjno-edytorskie i ocena językowa dysertacji

Recenzowana dysertacja jest bardzo dobrze przygotowana pod względem redakcyjnym oraz edycyjnym. Niewiele jest w niej tego typu uchybień. Jednym z niewielu jest zapis zwrotu „opracowanie” pod tabelami, rysunkami czy wykresami. Z reguły po dwukropku piszemy z małej, a nie dużej litery. Ocena strony redakcyjno-edytorskiej recenzowanego opracowania jest wysoka. Również niewiele jest w rozprawie uchybień gramatycznych czy interpunkcyjnych, a nawet tak zwanych literówek, z reguły trudnych do uniknięcia. Świadczy to o bardzo uważnej pracy Doktoranta, a zapewne i Promotora.

5. Zakończenie i wnioski

Przedstawiona do recenzji dysertacja mgr Jarosława Tomaszewskiego pod tytułem: *„Efektywność i jakość umiędzynarodowienia w szkolnictwie wyższym – studium komparatystyczne Polski, Wielkiej Brytanii i Ukrainy”* jest cennym opracowaniem. Podejmuje ciekawy i aktualny problem funkcjonowania uczelni w warunkach globalizacji i umiędzynarodowienia edukacji.

Dysertacja zawiera autorski wkład w rozwój dyscypliny ekonomia i finanse, czy szerzej w dziedzinie nauk społecznych. Wkład ten widoczny jest na dwóch ważnych płaszczyznach, a mianowicie:

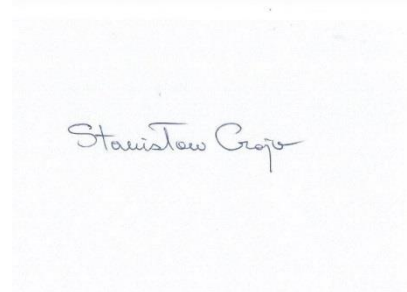
- przeglądu i uporządkowania dotychczasowej wiedzy w badanym zakresie;
- wprowadzenia nowych, twórczych elementów do istniejącej wiedzy.

Osiągnięcia na obu płaszczyznach przyczyniły się do pogłębienia wiedzy w objętym dysertacją zakresie. Na podkreślenie zasługuje również sposób skonstruowania i wykorzystania w pracy odpowiedniej metodyki badań, na którą składają się zarówno badania respondenckie, jak i studia empiryczno-statystyczne. Całość oparta jest na rozbudowanej krytycznej analizie literatury i umiejętnym stosowaniu metody *desktop research*. W pracy z sukcesami wykorzystano wnioskowanie dedukcyjne i indukcyjne. Poprawnie stosowano w dysertacji elementy podejścia komparatystycznego, jak na przykład założenie porównywalności czy właściwej interpretacji różnic pomiędzy badanymi obiektami. Z metodyczno-metodologicznego punktu widzenia praca nie budzi poważniejszych zastrzeżeń, co dodatkowo dobrze świadczy o warsztacie badawczym jej Autora.

Uważna i krytyczna lektura recenzowanej dysertacji Jarosława Tomaszewskiego pod tytułem: „Efektywność i jakość umiędzynarodowienia w szkolnictwie wyższym – studium komparatystyczne Polski, Wielkiej Brytanii i Ukrainy” pozwala sformułować jednoznaczny wniosek: praca spełnia warunki określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz.U. 2017 r. poz. 1789 ze zm.) w zw. z art. 179 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. - Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r. poz. 1669 ze zm.), zarówno ze względu: (1) aktualność i ważność podejmowanych problemów, (2) wkład w rozwój dyscypliny naukowej ekonomia i finanse, (3) znaczący wpływ na rozwój społeczny i gospodarczy, jak i (4) ocenę zastosowanej metodyki.

Może być dopuszczona do kolejnych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia i finanse oraz do publicznej obrony na Wyższej Szkole Bankowej we Wrocławiu.

Stanisław Czaja

A rectangular box containing a handwritten signature in cursive script that reads "Stanisław Czaja".